

TÜRKİYE VE TÜRK CUMHURİYETLERİ ARASINDAKİ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİN 30. YILI

1991 yılında Türk Cumhuriyetleri ile diplomatik ilişkilerini kuran ve ilk büyükelçilik açan ülke Türkiye olmuştur. Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri arasında geçmişten gelen kültür, dil, din ve toplumsal yakınlık ve bağ söz konusu devletler arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde ve gelişmesinde önemli unsurlar olmuştur.

Tarihsel süreci hatırlayacak olursak, Türkiye Azerbaycan'ın bağımsızlığını 9 Kasım 1991'de tanıyan ilk ülke olmuştur. Benzer şekilde Kazakistan bağımsızlığını 16 Aralık 1991'de ilan ettiğinde ilk tanıyan ülke yine Türkiye olmuştur. Türkiye'nin bu örneklerdeki tutum ve politikasının Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan için de benzer çizgide gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Yıllar itibariyle Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin kurumsal çerçevede geliştiğini de görebilmekteyiz. Bu çerçevede özellikle ülkeler arasında imzalanan iş birliği anlaşmalarının ve kurulan örgütlerin önemi büyüktür. Bu anlaşmalar ve üyesi olunan uluslararası örgütler aracılığı ile devletler arasındaki iş birliği imkanları daha da gelişmektedir. Örneğin Türkiye ile Azerbaycan arasında 16 Ağustos 2010 tarihinde imzalanan "Türkiye ile Azerbaycan Arasında Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması" ve 15 Eylül 2010'da Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin kurulmuş olması önemli gelişmeler olarak gösterilebilir. Benzer şekilde Türkiye ile Kazakistan arasında Ekim 2009'da "Stratejik Ortaklık Anlaşması" imzalanmış, Ekim 2012'de ise "Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi"nin ilk toplantısı yapılmıştır. 25-27 Ekim 2017'de Türkiye ile Özbekistan "Stratejik Ortaklık Anlaşması" imzalamış olup, Nisan 2018'de ülkeler arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kurulmuştur. Kırgızistan ile Türkiye arasında 24 Ekim 1997'de "Ebedi Dostluk ve İşbirliği Anlaşması", Temmuz 1999'da "Türkiye ve Kırgızistan: Birlikte 21. Yüzyıla" bildirisi imzalanmış, 2011 Yılı Stratejik İşbirliği Yüksek Kurulu'nun oluşturulmasının ardından Ekim 2012'de

"Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi"nin ilk toplantısı gerçekleştirilmiştir.

İkili ilişkilere ek olarak Türk Cumhuriyetleri, birlikte kurulan ortak kuruluşlar bünyesinde de iş birliklerini güçlendiren adımlar atmaktadır. Halihazırda Türk Devletleri Teşkilatı, Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Türk Dünyası Miras Vakfı gibi uluslararası kuruluşlar Türk devletlerinin yakınlaşması ve iş birliğinin gelişmesine önemli katkılarda bulunmaktadır.

Öte yandan ortak tarihi mirasa sahip Türk Cumhuriyetleri uluslararası alanda da bu miraslarına sahip çıkarak toplumlar arasındaki ilişkileri de canlı tutmak adına dost ve kardeş ülkeler olarak ortak tarihlerine ait kültürel mirasın dünyaya tanıtılması ve gelecek nesillere aktarılması için UNESCO çatısı altında yakın iş birliği sergilemektedir. Bu iş birliği sayesinde UNESCO listesinde Türk halklarının ortak kültürel mirası olan "Geleneksel Türk Okçuluğu", "Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Togyzqumalaq, Toguz Korgool, Mangala/Göçürme", "Dede Korkut-Korkut Ata Mirası", "İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleniği" ve "Nevruz" gibi Türk halklarına ait ortak kültürel değerler tescillenmiştir.

Dostane ilişkilerin genç nesillere aktarılması ve devam ettirilmesi konusunda da Türk Cumhuriyetleri arasında eğitim alanında da çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. Bunların en önemlilerinden ve küresel düzeyde en fazla rağbet görenlerden birisi Türkiye Cumhuriyeti Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından sağlanan yüksek öğrenim burslarıdır (YTB). YTB burslarının da dahil olduğu toplam burs miktarı dikkate alındığında son 30 yılda Azerbaycan'dan 21.000, Kazakistan'dan 5.350, Kırgızistan'dan 4.500, Özbekistan'dan 2.400 ve Türkmenistan'dan 5.000 kişi Türkiye'de yüksek öğrenim burusu ile eğitim almıştır. Halihazırda 5.600

Azerbaycanlı, 2.500 Kazakistanlı, 1.800 Kırgızistanlı ve 1.600 Özbekistanlı öğrenci Türkiye'de eğitim almaktadır.

Ekonomik ilişkiler bağlamında yıllar itibariyle artan ticaret ve yatırım oranları da bize Türk devletleri arasındaki iş birliğinin sürekli artan bir eğilime sahip olduğunu göstermektedir. Son 20 yılda Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ihracat ve ithalat istikrarlı bir şekilde büyümektedir. Örneğin 2000 yılında Türkiye ve Azerbaycan arasındaki toplam ticaret hacmi 325.3 milyon dolar iken 2020 yılına gelindiğinde bu rakam 7.5 kat artarak 2.49 milyara yükselmiştir. Aynı şekilde Kazakistan ile ticari ilişkilerine baktığımızda 2000'de toplam ticaret 462 milyon dolardan 2020'de 2.08 milyar dolara yükselmiştir. Kırgızistan ile olan ticaret hacmi 2000'de 22 milyon dolardan 2020'de 508 milyon dolara çıkmıştır. 2000'de Türkiye'nin Türkmenistan ile olan ticaret hacmi 1 milyar dolardan 2020'de 1.1 milyar dolara çıkmıştır. Son olarak Özbekistan ile olan ticaret hacmi 2000'deki 167 milyon dolardan 2020'de 12 kat artarak 2.96 milyar dolara ulaşmıştır. Bu rakamlar bize Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri arasındaki gelişmekte olan ticari ilişkilerin genel çerçevesini gösterirken Türkiye'nin en dengeli ticaret hacminin Kazakistan ve Özbekistan ile olduğuna da işaret etmektedir. Kısaca Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin gidişatını özetlemek gerekirse, Türkiye'nin, bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri ile bağlarını güçlendirme iradesini ilk andan itibaren ortaya koyması ve 2010'ların başından sonra da bunu kurumsal düzeyde geliştirmesi devletler arası iş birliği potansiyelini artırmıştır. Sonuç olarak Türkiye'nin ilk günden itibaren Türk Cumhuriyetleri ile kurmuş olduğu ilişkiler hem bölgesel istikrar için hem de küresel barış için önemli katkılar sağlamıştır. Bu süreçte Türk devletlerinin ortak iş birliği kurumları olan Türk Devletleri Teşkilatı, TÜRKSOY, TÜRKPA ve Türk Dünyası Miras Vakfı gibi kuruluşların da katkıları bulunmaktadır.

Politika, Dış İlişkiler ve Güvenlik

- Rusya ve Ukrayna temsilcileri arasında yaşanan krizin barışçıl yoldan çözümüne ilişkin müzakereler İstanbul'da yapıldı. Moskova, Ukrayna'nın "askersizleştirilmesi", Kırım üzerindeki Rus egemenliğinin tanınması ve Lugansk ve Donetsk cumhuriyetlerinin bağımsızlığı konusunda ısrar etti. Kiev ise, Rus birliklerinin geri çekilmesini ve güvenlik garantilerinin sağlanmasını talep etti. Müzakerelerin önemli sonucu, Moskova'nın, birliklerini Kiev ve Cernihiv'den kısmen geri çekeceğini ve Donbas'ın "kurtuluşuna" odaklanacağını açıklaması olmuştur (Avesta.tj, 29.03.2022).
- Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Özbekistan Cumhurbaşkanı Şavkat Mirziyoyev, Özbekistan'ın Sir Derya bölgesindeki termik santral inşaatının temel atma töreninden önce, Kıbray ilçesindeki 240 megavata kadar elektrik üretmesi planlanan yeni bir termik santrali ziyaret etti. Bu projelerin her ikisi de bir Türk firması tarafından yapılmaktadır. Özbekistan, 2026 yılına kadar enerji sektörünü modernize etmeyi ve kamu-özel ortaklığı temelinde 12 milyar dolar değerinde 20 projeyi hayata geçirmeyi planlamaktadır (UzReport, 30.03.2022).
- Hindistan Cumhurbaşkanı Ram Nath Kovind Aşkabat'ı ziyaret ederek Türkmen mevkidaşı Serdar Berdimuhamedov ile bir görüşme gerçekleştirdi. Cumhurbaşkanı, ekonomik, bilimsel ve kültürel konularda temasları güçlendirmeyi amaçlayan bir dizi belgeyi imzaladılar. İmzalanan belgeler hakkında yorum yapan Cumhurbaşkanı Ram Nath Kovind, Türkmenistan'ın kültürel etkileşim yoluyla genç temsilcilerinden oluşan bir heyet yukarıda belirtilen formatta Hindistan'a göndermeye hazır olduğunu belirtti (Turkmenportal, 02.04.2022).
- Kırgızistan Dışişleri Bakanı Ruslan Kazakbayev, Almanya Federal Dışişleri Bakanı Annalena Berbock ile görüşmek üzere Berlin'i ziyaret etti. Kazakbayev, Almanya'nın Kırgızistan'ın Avrupa Birliği'ndeki (AB) öncelikli ortaklarından biri olduğunu kaydederek, Kırgızistan'da mali ve teknik projelerin ikili uygulamasının yenilenmesinin değerlendirilmesini istedi. Taraflar, enerji ve gıda güvenliğinin güçlendirilmesi konuları da dâhil olmak üzere Ukrayna'daki durumu ele aldı (Kabar, 01.04.2022).
- Gürcistan Dışişleri Bakanı David Zalkaliani, Kazak mevkidaşı Muhtar Tleuberdi ile bir telefon görüşmesi gerçekleştirdi. Taraflar, Gürcistan ve Kazakistan arasındaki ikili ilişkiler ve özellikle ulaşım ve iletişim alanlarındaki ilişkileri güçlendirmenin yolları hakkında konuştu. İş birliği beklentilerini görsen taraflar, ülkeler arasındaki ticari-ekonomik bağlar açısından "tam koordinasyon" konusunda anlaşmaya vardılar. Taraflar ayrıca, Ukrayna'da devam eden Rus askeri işgali ve bölgesel gelişmeler hakkında görüş alışverişinde bulundu (Agenda.ge, 31.03.2022).
- Özbek ve Hint ordusu, "Dustlik-2022" tatbikatını Özbekistan'ın Kuzeybatı Askeri Bölgesi'ndeki Yangiaryk eğitim alanında gerçekleştirdi. Tatbikatlar esas olarak askeri eğitim, modern muharebe becerileri ve terör tehdidine karşı mücadele de dâhil olmak üzere askeri operasyonlarda deneyim alışverişini amaçlamıştır (SNG Today, 31.03.2022).

Ekonomi, Finans ve Enerji

- Kazakistan ile AB arasındaki ikili ticaret 2022'nin ilk iki ayında arttı. 6 milyar doları bulan ticaret, geçen yılın aynı dönemine göre %71'den fazla artış gösterdi. Rapor edilen dönemde, Kazakistan'dan AB ülkelerine yapılan ihracat yaklaşık %85 artarak 5 milyar doları aştı. Arz artışı, petrol, ferroalyajlar, alüminyum, buğday ve doğal gaz gibi malların ihracatındaki artıştan kaynaklandı (Qazaq TV, 31.03.2022).
- Rublenin çöküşüne neden olan Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırımlar, ülkeye olan göç dinamiklerini de değiştirdi. Son gelişmeler sonrasında göçmen işçilerin iş bulmak için Rusya'dan daha iyi yerler aradığı görülmektedir. Mastercard ve Visa ile para transferlerinin imkânsızlığı göçmenlerin kararlarını etkiledi. 2020'den bu yana, Rusya vatandaşları daha önce yabancı işçi çalıştıran açık pozisyonların yaklaşık %20'sini işgal etti (UzReport, 30.03.2022).
- Kırgızistan, Çin'den gelen yatırımları kullanarak enerji sektörünü geliştirmeyi planlamaktadır. Geçtiğimiz günlerde Kırgızistan Enerji Bakanlığı, Issık-Kul bölgesinde kurulacak 500 megavatlık bir hidroelektrik santrali inşa etmek için Çinli bir devlet şirketi ile yatırım anlaşması imzaladı. Bakanlık, tarifelerin şirketle müzakere edildiğini bildirdi. Hâlihazırda arazi sorunlarının çözümüne çalışılmaktadır. Enerji Bakanlığı, enerji sektöründeki yatırımcıları aktif olarak desteklemektedir (Kabar, 31.03.2022).
- Türkmenistan uluslararası kuruluşlarla iş birliğini güçlendirmektedir. Geçtiğimiz günlerde ülke, demiryolu vagonları, yollar ve kuru yük taşıyacak üç deniz gemisinin inşasını desteklemek için OPEC Uluslararası Kalkınma Fonu ile 45 milyon dolarlık bir kredi anlaşması imzaladı. Tesis, ticareti geliştirmeyi ve ülkenin gemi inşa potansiyelini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Projenin tamamlanmasıyla yıllık yük kapasitesinin bir milyon ton, yolcu sayısının ise yılda 20 bin kişi artması beklenmektedir (Orient, 30.03.2022).
- Trans Hazar Uluslararası Taşımacılık Güzergâhı, Çin'den Türkiye'ye ve AB ülkelerine ve tam tersine yük trafiğini artırmayı hedeflemektedir. Geçtiğimiz günlerde Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye ve Kazakistan, transit potansiyelini artırılmasının yanı sıra güzergâhın uluslararası taşımacılık sistemine entegre edilmesinin önemini vurgulayan dörtlü bir deklarasyona imza attı. Bildirgede, bu güzergâhtaki ulaşım operasyonlarının kalitesinin artırılması için kritik altyapı yatırımlarına ihtiyaç olduğu da vurgulanmaktadır (AzerNews, 01.04.2022).
- Ukrayna Tarım Politikası ve Gıda Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre, hâlihazırda ülkede ihracata yönelik on milyonlarca ton tarım ürünü depolanmaktadır. Ulaştırma sorunları nedeniyle, Ukrayna ayda 1,5 milyar dolar kaybederken, diğer ülkeler bir gıda krizi yaşamaktadır. Ukrayna, tarım ürünlerini Avrupa limanları üzerinden göndermek için alternatif lojistik yollar arayarak demiryolu taşımacılığı olasılığını görmektedir. Ukrayna, dünya çapında 400 milyondan fazla insana gıda sağlamaktadır (Ukrinform, 30.03.2022).

Toplum ve Kültür

- Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı tarafından 2022 Türk Dünyası Kültür Başkenti ilan edilen Bursa şehri açılış etkinliğine ev sahipliği yaptı. Türk Dünyası'nın 13 ülke ve bölgesinden 700'den fazla sanatçı katıldı. Bursa ile ilgili özel performansların yer aldığı etkinlikte, farklı tematik performanslarla Türk Dünyası 2022 Kültür Başkenti'nin tanıtımı yapıldı (Turksoy.org, 31.03.2022).
- Tacikistan, Rusya İçişleri Bakanlığı'na bağlı pasaport hizmeti veren bir birimi ülkede açmayı planlamaktadır. Rusya İçişleri Bakanlığı Pasaport ve Vize Dairesi'nin Tacikistan'da bir şubesinin açılması, işçi göçü sürecinde gerekli olan belgelerin %80'ini düzenleme imkanı sunacaktır. Tacikistan'da çalışma iznine sahip olan işçi göçmenler, Rusya Federasyonu topraklarına girdikten hemen sonra yasal olarak çalışmaya başlayabileceklerdir (ASIA-Plus, 29.03.2022).
- Tacikistan Ulusal Bilimler Akademisi ile Uluslararası Türk Akademisi iş birliği yapmayı planlamaktadır. Uluslararası Türk Akademisi Başkanı Darhan Kıdıralı, Tacikistan Ulusal Bilimler Akademisi Başkanı Farhod Rahimi ile görüştü. Görüşmede taraflar, ikili bilimsel iş birliğinin geliştirilmesi konusunda görüş alışverişinde bulundular. Görüşmenin ardından taraflar, Türk Akademisi'nin Tacik bilim insanları ile ortak projeler geliştirme, yani sıra geziler ve konferanslar düzenleme konusunda anlaşılabilir (Avesta.tj, 30.03.2022).
- Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri Uluslararası Yaratıcı Film Stüdyoları Birliği ve Gürcistan, filmlerinden tek bir altın koleksiyon oluşturmayı planlamaktadır. Söz konusu bu husus, BDT ülkeleri ve Gürcistan film stüdyolarının 4. Yönetim Kurulu'nda sinematografi alanında iş birliği konusunda görüşüldü. Katılımcılar, eski Sovyet cumhuriyetlerinin stüdyoları arasında var olan bağların yeniden canlandırılması, iş birliğinin yapılması ve film yapımı için ortak temalar bulunması gerektiğini belirttiler (Avesta.tj, 02.04.2022).
- Uluslararası turizm yarışması "Türkistan - Türk Dünyasının Manevi Başkenti" Reality Show'unun televizyon versiyonu Türkistan'da kaydedildi. Reality Show'un katılımcıları, Aristan-Bab ve Hoca Ahmet Yesevi'nin türbeleri, Sauran ve Otrar'ın ortaçağ yerleşimleri dâhil olmak üzere Türkistan bölgesinin en önemli turistik yerlerini ziyaret ettiler. Reality Show, turizmi geliştirmeyi ve Türkiye konusunun ülkeler arasındaki kültürel bağları güçlendirmeyi amaçlamaktadır (Avesta-news.kz, 30.03.2022).
- Kazak Tur Operatörleri Derneği'ne göre Türkiye, Kazakistan'da insanlar arasında en popüler seyahat noktası olmaya devam etmektedir. Türkiye'yi, Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri takip etmektedir. Salgın sonrası turizmin tekrar canlanmaya başlaması ile 2022'nin başında yurtdışına seyahat eden turist sayısı salgın başlamadan önceki turist sayısına yaklaşmış durumdadır. 2021'de Kazakistan'dan yaklaşık 200,000 kişi yurtdışına seyahat etmiştir. Bu rakamın 2020'ye kıyasla çok fazla olduğu görülmektedir (The Astana Times, 31.03.2022).